

en augment i s'agreuaran quan el Front obrer demani un paper més destacat en la direcció del grup per contrarestar l'excessiu control del Front militar. Les resolucions de la Cinquena Assemblea establien que per formar part de l'executiva calia saber euskera, condició que restringia les possibilitats del Front obrer. També es va debatre l'exigència que els atemptats fossin selectius i mai indiscriminats. Finalment, bona part del Front obrer va decidir marxar d'ETA i vaprovar la crisi més greu patida fins aleshores. D'altra banda, els militants de tendència llibertària també van seguir el mateix camí després que ETA adoptés el centralisme democràtic com a eix orgànic del moviment clandestí. En aquest context, ETA havia de decidir si continuava amb la lluita armada a les portes d'una transició política, conscient que si la democràcia espanyola es consolidava –com així va ser– perdria molta de la legitimitat guanyada durant el combat contra el règim franquista.

“ETA ha sigut un catalitzador positiu”

Entrevista José Luis Álvarez Enparantza o Txillardegi

José Luis Álvarez Enparantza o Txillardegi. Sant Sebastià, 1929-2012. Fundador del grup Ekin i d'ETA. Durant el franquisme aquest enginyer, escriptor, renovador de l'euskera i membre d'Euskaltzaindia, l'Acadèmia de la Llengua Basca, va ser empresonat en tres ocasions i va passar tretze anys a l'exili. Membre de la Mesa Nacional d'Herri Batasuna en la dècada dels 80, fou senador per aquesta formació en dues legislatures. El 2002 participà en la creació d'Aralar, partit que va abandonar cinc anys després.

Era inevitable el naixement d'ETA o d'un grup similar al País Basc?

Sí, perquè en un país com el nostre no tenia cap sentit pensar que el PNB era capaç de representar les forces sindicals als anys 50-60, amb una massa immigrant enorme. No es podia anar pel món amb el “Déu i Furs”, el lema del PNB, i si no hagués sorgit ETA hauria aparegut una altra cosa semblant. Això és evident. La prova és que del PNB van sortir elements com José Antonio Etxebarrieta, a qui vaig conèixer a principis dels anys 60 a París. Jo aleshores era d'ETA i Etxebarrieta s'enquadrava en el sector

esquerrà d'Euzko Gaztedi. El naixement d'ETA i de l'Esquerra Abertzale era una necessitat històrica. No va ser possible que aquest moviment polític de tipus socialista nasqués dins d'Acció Nacionalista Basca, ni en cap altre lloc. En aquest sentit, va ser un naixement obligat. Però no, com diuen alguns, afavorit per les circumstàncies. És veritat que les circumstàncies existien, però també és cert que hi havia un equip, el d'Ekin, que va apostar per seguir endavant fos com fos. D'una altra manera no hagués estat possible. Pot ser s'hauria engegat d'una manera diferent, no dic que no. Tampoc s'ha de pensar que nosaltres érem els homes providencials. Tant com això, no. Ara bé, sí que vam ser elements motors conscients. Aquest és un reconeixement que tenim dret a exigir. Va idear el nom de l'organització.

121

El nom havia de ser en euskera i com era membre de l'Acadèmia de la Llengua Basca vaig fer un seguit de propostes. Al final, entre les opcions que vaig presentar n'hi havia dues que van agradar perquè sonaven bé. Una era ATA, Aberria ta Askatasuna (Pàtria i Llibertat), i l'altra era ETA, Euskadi ta Askatasuna (Euskadi i Llibertat). Els meus companys biscaïns feien broma amb ATA, perquè en euskera biscaí *ata* vol dir ànec. En canvi, *eta* és la conjunció i.

Per què aquests dos conceptes, Euskadi i askatasuna?

Euskal Herria era el concepte ètnic, i Euskadi, en aquells moments, representava el concepte polític. Ara ja no, perquè s'ha tergiversat completament. *Askatasuna* significava llibertat política. El que volíem transmetre era Estat Basc, com a concepte polític, i llibertat política en contraposició al franquisme.

Durant aquests anys, ETA va posar en perill el lideratge del PNB en l'àmbit del nacionalisme basc?

Els seus dirigents no pensaven que l'aparició d'ETA fos un problema molt greu. En el passat ja s'havia intentat crear una organització abertzale al marge del PNB, però aquestes dues iniciatives anteriors van fracassar. La branca político-cultural d'ETA va ser important. Eli Gallastegi, per exemple, va ser el creador d'Emakume Abertzaleen Batza (la secció feme-

nina del PNB) i va impulsar el moviment de les mestres a Bilbao. Tot això, és clar, en temps de Franco va quedar suspès. A Guipúscoa però, una d'aquestes mestres, Elvira Zipitria, es va dedicar a formar en la clandestinitat noies –entre les quals hi havia la meva dona–, per convertir-les en professores de les ikastoles. ETA va establir contactes oficials amb aquest moviment per fomentar el seu desenvolupament. Tot i que el PNB ho negui, ETA va desenvolupar les ikastoles als anys 1958-59, quan encara no era una organització totalment militar. És l'ocultació sistemàtica de la història que practica el PNB: resulta que les ikastoles venen del cel. La seva configuració va ser promoguda per gent d'ETA, això és una realitat. Tan real com que la meva dona i jo mateix vam ser uns dels impulsors de les ikastoles.

ETA va incrementar la consciència nacional dels joves?

Sí, perquè el PNB estava completament hipotecat amb el seu Pacte de Biona, que consistia a esperar a que morís Franco, tornar a la situació anterior a la guerra i reinstaurar la República. Al 1952, el mateix Telesforo Monzón s'adona d'aquesta situació i abandona el govern basc, que és a l'exili. Quan queda clar que venia la monarquia de la mà de Juan Carlos I, tota aquesta estratègia basada en el retorn de la República se'n va en orris.

ETA neix per lluitar contra la dictadura franquista o contra l'Estat espanyol?

ETA és una organització abertzale, independentista, i lluita contra l'Estat espanyol, és clar. Franco era el problema del moment. Però el problema, evidentment, és l'Estat espanyol. I ho segueix sent avui per a un separatista com jo. Sóc separatista al cent per cent. Amb l'Estat espanyol no hi ha res a fer, està claríssim.

Quines diferències hi ha entre l'ETA del franquisme i la del període democràtic?

La diferència fonamental és que, en el franquisme, els valors político-culturals li atorgaven a ETA una dimensió més social i més sensible. I això, malgrat ser una organització clandestina, es notava en les ikastoles, en

els grups de muntanya, en una gran quantitat de coses que vam impulsar durant aquell temps. Quan s'organitza en un sentit militar, canvia la percepció externa que es tenia d'ETA. Aquest canvi es produeix el 1959. Vaig ser membre de la direcció d'ETA fins el 1965, després em vaig exiliar a Bèlgica. Jo mateix i molts d'altres de la primera ETA vam seguir militant en aquesta organització durant els anys en què la lluita armada ja s'havia començat a practicar. La meva sortida d'ETA, al 1967, no va ser una conseqüència del pas a la lluita armada, sinó per una qüestió ideològica.

123

Quin va ser el problema?

ETA va decidir assumir la línia marxista-leninista. Jo entenia que era necessari un moviment d'esquerres, això sí, però no un moviment marxista-leninista perquè aquesta ideologia conduïa al fracàs, com després s'ha evidenciat.

Els últims anys de la dictadura estan marcats per quatre fets relacionats amb ETA: les morts del primer militant, Txabi Etxebarrieta, i de l'inspector Melitón Manzanos, el Procés de Burgos i l'atemptat contra el president Carrero Blanco. Com va viure tots aquests esdeveniments?

Llavors vivia en la clandestinitat. A Txabi Etxebarrieta no el vaig arribar a conèixer, al seu germà sí. La gent de Biscaia que va tractar amb Txabi –sobretot en la universitat–, va rebre la notícia de la seva mort com una autèntica tragèdia. El cas de Melitón, en canvi, va ser una alegria. Era un home molt conegut i a la presó vaig coincidir amb gent del PSOE a la qual ell havia torturat. En els cercles abertzales se sabia que els detinguts que passaven per Irun no tornaven a casa sense la seva corresponent pallissa. Per aquesta raó, la seva mort es va rebre amb molta satisfacció. El Procés de Burgos va ser un moment molt crític. En aquella època, l'ETA marxista-leninista defensava la lluita de classes i marginava el problema nacional. Que els condemnats cantessin durant el judici l'Eusko Gudariak (un himne abertzale de la guerra del 1936), evidenciava que encara conservaven la fibra nacionalista, tot i l'embolic mental que tenien, i encara que aspiressin a ser un moviment d'extrema esquerra a l'estil de la Tercera Internacional. En el moment més simbòlic del procés van cantar aquest

himne i va ser una notícia-bomba perquè, al marge dels enfrontaments interns amb ETA, es va poder comprovar que la gent abertzale encara existia en l'organització. Pel que fa a Carrero, el 1973 jo residia a Baiona i, entre el petit cercle d'exiliats, es notava una presència de refugiats d'ETA que no era normal. Alguna cosa passava i, efectivament, recordo que després de l'atemptat en el meu carrer la gent cridava: "Ha sigut l'Organització!", i entre els que ho celebraven n'hi havia un de l'executiva d'ETA. Tothom va saber immediatament que ETA era la responsable de l'atac.

124

Com era la vida d'un refugiat basc en territori francès?

La jugada típica era que et concedissin el permís de residència per a tres mesos. Ara bé, te'l donaven, per exemple, fins el catorze d'agost i te'l lliuraven tres dies abans. És a dir, que estaves sense papers contínuament. M'he passat molt anys a Euskadi Nord sense documentació.

El govern espanyol, en canvi, parlava del "santuari francès" d'ETA...

Ni santuari ni res. La policia francesa no et donava papers. Les autoritats et posaven unes dificultats enormes per treballar, per moure't. No teníem diners ni dret al reagrupament familiar. I, a banda de tots aquests obstacles, corries el risc de patir atemptats de grups com els GAL, que van matar a molts refugiats bascos a Euskadi Nord.

Quin és el seu balanç de la lluita política i armada de l'Esquerra Abertzale?

ETA ha estat un element decisiu en la història d'aquest país. Això és un fet. En temps de Franco la lluita armada estava de moda en el context internacional de la lluita anti colonialista. Això, mica en mica, ha anat perdent sentit. Però cal tenir present que el moviment cívic abertzale a Euskal Herria té una gran potència. Si deixem al marge el somni d'un alliberament armat, avui del tot impossible perquè no existeix al món un ambient propici a favor d'aquest mètode, podem considerar que ETA ha significat una fase catalitzadora més que militar. I, en aquest sentit, ETA ha estat positiva. Durant la dictadura franquista la gent admirava ETA, es deia que tenia collons. Més tard, a l'època de Suàrez, ETA va arribar a ser un problema terri-

ble per a l'Estat espanyol, amb morts tots els dies, generals, coronels... Aquest nivell de violència s'ha anat rebaixant de manera progressiva fins al punt que els atemptats d'ETA han acabat sent un problema per a nosaltres, els abertzales. En una situació completament diferent, sense lluita armada, es donarà una reorganització política massiva de la societat basca i l'Esquerra Abertzale esdevindrà la força més important. ■

La Transició, l'inici del moviment popular

125

En l'etapa 1973-1982, ETA es va veure en la necessitat de definir l'articulació de totes les organitzacions i col·lectius que compartien els seus plantejaments. La fi del franquisme, el procés de transició cap a la democràcia i les friccions internes que encara arrossegava l'obligaren a preparar-se davant el nou escenari polític que s'estava perfilant, no massa favorable a les seves reivindicacions. En aquest context polític, la lluita armada perdrà el plus de legitimitat que el franquisme li donava i ETA haurà d'afrontar les dissidències internes que això provoca. L'escissió entre polimilis i milis n'és una mostra. En aquest període sorgeix Herri Batasuna, una plataforma política que, utilitzant les noves estructures democràtiques que lentament s'anaven creant, assumirà els objectius que fins llavors reivindicava en solitari ETA.

La Transició política espanyola no es va traduir en una ruptura amb el franquisme, sinó en una reforma que va generar una gran frustració entre els sectors que esperaven aprofitar aquesta oportunitat per resoldre definitivament el seu encaix polític en l'Estat. Els més perjudicats, els perdedors de la Transició, van ser els que van optar per les posicions més esquerranes, en termes socials, i més rupturistes, en termes nacionals. Per tant, les dues potes fonamentals de la comunitat representada primer per ETA i després per Herri Batasuna –l'alliberament nacional i el de classe–, quedaven sense una solució satisfactòria. Molts autors s'han preguntat per què s'ha mantingut el conflicte basc en un règim de democràcia formal. Una resposta podria venir de l'anomenada “teoria de la frustració social relativa” descrita per Ted Burr, desenvolupada pel sociòleg Wieworka i aplicada al cas basc pel professor